A

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

SAAKNOMMER: CC 482/85 PRETORIA

1988-02-08

DIE STAAT teen: PATRICK MABUYA BALEKA EN 21 ANDER

VOOR: SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST EN ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT:
ADV. P.B. JACOBS
ADV. P. FICK
ADV. W. HANEKOM

NAMENS DIE VERDEDIGING:
ADV. A. CHASKALSON
ADV. G. BIZOS
ADV. K. TIP
ADV. Z.M. YACOOB
ADV. G.J. MARCUS

TOLK: MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE: (SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT: AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS: LUBBE OPNAMES

VOLUME 341

(Bladsye 19 425 - 19 488)

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF HERVAT OP 5 FEBRUARIE 1988.

MARIA MOLAWANI MOKATI, v.o.e. (Deur tolk)

MNR. FICK : U edele, al die beskuldigdes is teenwoordig.

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. FICK : Mevrou, voordat ons aangaan met die vergadering van 19 Augustus wil ek eers by u vasstel, u seun Lazarus, die een wat u sê ŉ polisieman is, is sy van ook Mokati? -- Mogashana.

En waar is hy gestasioneer? -- Hy is ŉ polisieman te Sebokeng.

Was hy in September 1984 ook ŉ polisiebeampte in Sebokeng? -- In 1984 het hy daar in Sharpeville diens gedoen. Hy het daar rondbeweeg.

HOF : Net interessantheidshalwe, hoekom het hy nie dieselfde van as u nie? -- Dit is ŉ onegte kind wat ek gekry het voor ek getroud was.

MNR. FICK : En hy is ŉ lid van die Suid-Afrikaanse Polisie? -- Nee, hy is nie van die SAP nie. Hy is ŉ inspekteur by die administrasieraad.

As inspekteur, werk hy met die behuising of waarmee werk hy? -- Van hy seergekry het is hy nie meer buite die kantoor nie. Meeste van die tyd doen hy sy dienste in die kantoor.

Waarom het u vir die hof gesê hy is ŉ polisieman? -- Ja, hulle is aan my bekend as polisie. (As ek mag verduidelik. Dit is juis die rede hoekom ek seker gemaak het watter tipe polisieman praat sy van. Dit is toe dit vir my duidelik geword het dat sy nie van die SAP praat nie, na aanleiding van die vraag.)

Nou gaan ons terug na die vergadering van 19 Augustus 1984. Het u op hierdie dag van 19 Augustus 1984 enige

polisieman/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

polisieman gesien in die omgewing van die vergadering? -- Nee, ek het nie.

Ken u 'n polisieman met die van van Koaho? -- Nee, ek ken hom nie.

Ken u 'n polisieman met die naam van Moagi? -- Nee, ek ken hom nie.

Die vergadering van 19 Augustus, is dit vir u gesê op die vergadering wie se vergadering is hierdie? -- Ek verstaan nie die vraag nie, want daardie vergaderings was vir ons, die inwoners van daardie woonbuurt.

Is dit gesê wie hou hierdie vergadering? Wie is die mense wat hierdie vergadering gereël het? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

Het iemand op hierdie vergadering van 19 Augustus die vraag geopper, maar wat van die mense wat al die huur gaan betaal? Ons het hier besluit ons gaan nie die verhoogde huur betaal nie? Wat van die mense wat gaan betaal? -- Ek kan nie so goed onthou nie.

Was die boikot van die raadslede, die eis dat die raadslede moet bedank en die besluit dat julle nie die verhoogde huur gaan betaal nie, al oplossing van julle probleem oor die huurkwessie wat julle op die vergadering bespreek het? -- Ja.

Die resolusies van die vergadering of op die vergadering van 19 Augustus, hoeveel keer was dit voorgelees aan die gehoor? -- As ek reg onthou was dit drie keer. Dit is nou as die persoon wat die eerste voorstel gemaak het ook daarby getel word.

Het daar nie 'n persoon gepraat afkomstig van Soweto wat voorgestel is as ene Mandla nie? -- Nee.

Het/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Het daar ŉ persoon gepraat en gesê dat hy kom van Soweto en hulle van die Soweto Youth Congress is daar om hulle solidariteit met die mense van die Vaal te betoon in hierdie "struggle" oor die huurkwessie? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

Sê u dit het nie gebeur nie of kan u dit nie onthou nie? -- Dit het nie gebeur nie. Ek het dit nie gehoor nie.

Ken u ŉ persoon met die naam van Lazarus More? -- Nee, ek kan nie die persoon onthou nie.

Ek wil aan u stel dat Hlubi was nie die voorsitter van hierdie vergadering nie, maar wel ŉ persoon met die naam van Lazarus More? -- Ek het Hlubi gesien daar wat ŉ spreker was.

Is dit al hoekom u sê hy die voorsitter was omdat hy gepraat het? -- Nie net dit nie. Hy is die persoon wat melding gemaak het van die vorige vergadering se resolusies op hierdie vergadering en sy optrede daar, hy is die persoon wat ons ingelig het van wat ook al daar gebeur het.

Ons het Donderdag afgesluit, toe het u vir die hof gesê dat hierdie vergadering was ŉ rustige vergadering? -- Ja, ek sê dit nou nog.

Daar is ŉ bewysstuk ingehandig in hierdie hof, vir rekorddoeleindes BEWYSSTUK AAQ7 van ŉ verslaggewer wat beweer word op die vergadering sou gewees het en die man beweer dat die vergadering was bygewoon deur "one thousand five hundred angry Sharpeville residents." Wat sê u daarvan? -- Nee, dit het ek nie gesien nie.

En verder word die vergadering beskryf as ŉ "emotion charged meeting." Wat sê u daarvan? -- Nee, dit is nie so nie.

Verder/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Verder is daar beweer dat op die vergadering is daar "Black power slogans" geskreeu. Wat sê u daarvan? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

En dan word daar verder beweer dat hierdie vergadering gehou was - terwyl die vergadering gehou was, was daar "chanting of songs by die crowd." -- Al wat ek van weet is dat ons daar 'n lied gesing het toe ons begin het. Daarna het ons geluister na waarvoor ons soontoe gekom het, dit wil sê wat daar gesê word.

Sê u dan die persoon wat hierdie verslag geskryf het vertel leuens? Dit is nie wat daar gebeur het wat ek nou aan u gestel het nie? -- Al dit waarvan u nou gepraat het, het ek nie gehoor nie.

Het u nie op die vergadering gehoor iemand skreeu "Amandla" en dan antwoord die gehoor met "Ngawethu" nie? -- Nie in die vergadering terwyl die vergadering aan die gang was nie. Na die vergadering uit was, het ek wel met ons uitgaan dit gehoor.

Het die hele gehoor dit geskreeu toe u uitgegaan het? -- Nee, nie die hele gehoor nie. Daar was van ons wat besig was om hande te klap. Daar was van die mense wat natuurlik geantwoord het daarop, maar nie almal het daarop gereageer nie.

Maar het beskuldigde nr. 1 byvoorbeeld nie toe hy gepraat het "Amandla" geskreeu en sy regtervuis so in die lug opgelig voor hy begin praat het nie? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Beteken dit nou dit het nie gebeur nie? -- Ja, dit het nie gebeur nie.

Jy sien, ek wil aan u stel die verdediging het gestel

aan/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

aan die staatsgetuies dat beskuldigde nr. 1 dit wel gedoen het en dit staan in volume 26 op bladsy 1 246? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Maar is daar enige rede hoekom u dit nie sou sien nie as dit gebeur het? -- Ek kan nie 'n rede sien nie, want die mense was nie ver van my gewees nie.

Beskuldigde nr. 2, het hy gedurende die vergadering op die verhoog gesit? -- Nee.

Waar het hy gesit gedurende die vergadering? -- Ek het hom net sien verbygaan waar ek gesit het van agter af, dit wil sê vanaf die gehoor wat daar was.

Waarheen het hy verby gegaan? -- Na vorentoe daar by die verhoog.

Het hy op die verhoog gegaan? -- Hy is op die verhoog en hy het toe daar met die voorsitter gepraat. Hy het toe teruggekeer, af van die verhoog af en net voor die verhoog daar, maar nie op die verhoog nie, gaan staan.

Is dit toe hy gepraat het? -- Ja.

Het u beskuldigde nr. 2 meer as een keer gesien daar van agter af gaan vorentoe daar na die verhoog toe op enige stadium gedurende die vergadering? -- Ek het hom net op een stadium gesien.

Het u toe u beskuldigde nr. 2 gesien het na die voorsitter toe gaan gesien of hy enigiets aan die voorsitter oorhandig? -- Nee, hy het niks aan die voorsitter gegee nie, behalwe dat hy naby aan die voorsitter se oor gefluister het.

Het beskuldigde nr. 2 op enige stadium met beskuldigde nr. 3 op die vergadering gepraat? -- Ek het hom nie gesien met beskuldigde nr. 3 praat nie. Ek het hom wel gesien met

die/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

die voorsitter praat. Dit het vir my voorgekom asof hy, beskuldigde nr. 2, besig was om te vra vir toestemming van die voorsitter om 'n toespraak te maak aan die gehoor.

Want u sien, daar is beweer in hierdie hof dat beskuldigde nr. 2 het op 'n ander stadium blykbaar ook vorentoe gegaan. Hy het toe 'n nota gevat en vir beskuldigde nr. 3 gegee? Is dit verkeerd? -- Ek het dit nie gesien nie.

Het dit nie gebeur nie? Is dit wat u sê? -- Ek sal dit nie ontken nie, maar ek sê ek het dit nie gesien nie.

Beskuldigde nr. 1, was hy op die verhoog? Het hy daar gesit? -- Hy het daar uitgekom van tussen die klomp wat daar sitplekke gehad het op die verhoog.

Was hy van die begin van die vergadering af daar op die verhoog, beskuldigde nr. 1? -- Dit is hoe ek dit onthou, want al die mense waarvan ek praat wat daar bo gesit het, het alreeds daar gesit.

Beskuldigde nr. 2, na hy sy sê gesê het op die vergadering, het hy daar gebly waar hy sy toespraak gemaak het of is hy iewers heen? -- Hy het teruggekeer na die gehoor toe.

Het enigeen op hierdie vergadering van 19 Augustus gesê maar die regering moet die huur betaal, want dit is hulle wat die apartheidhuise gebou het? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

Maar het beskuldigde nr. 16 nie so gesê nie? -- Nee, hy het nie.

U weet dit vir seker? -- Ja, ek is seker op die woorde wat hy gesê het wat ek onthou dat hy dit nie gesê het nie.

Net vir rekorddoeleindes, volume 239 bladsy 12 717 en 8. Daar beweer beskuldigde nr. 3 dit was beskuldigde nr. 16 se toespraak. -- Indien hy dit gesê het, sal ek dit nie

ontken/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

ontken nie, maar ek het dit nie gehoor nie.

Ontken u dit nou nie net omdat beskuldigde nr. 3 gesê het beskuldigde nr. 16 het dit gesê nie? U is nou nie meer so seker as wat u netnou was nie? -- Ek het dit nie gehoor nie.

Die mosie van beskuldigde nr. 2 in verband met die boikot van die raadslede se besighede, het julle gestem daaroor? -- Ja, ons het.

Hoe is daar gestem oor dit? -- Ons het net mondelings almal saamgestem daarmee.

HOF : Het almal gesê "Ja, dit is reg"? -- Ja.

MNR. FICK : Ek het vroeër aan u ŉ sekere bewering gestel oor ŉ nota wat beskuldigde nr. 16 sou gehad het. Ek wil net ŉ ander bewering aan u stel en hoor wat is u kommentaar daarop. Is dit nie dalk so dat beskuldigde nr. 16 het ŉ nota gehad wat hy kort-kort na gekyk het asof hy sy toespraak maak van die nota nie? -- Hy het wel ŉ papier in sy hand gehad, maar hy het nie daarna verwys nie.

Net vir rekorddoeleindes beskuldigde nr. 2 het so getuig in volume 220 bladsy 11 642. Daar beweer beskuldigde nr. 2 dat beskuldigde nr. 16 het na die notas gekyk asof hy sy toespraak maak van die notas af? -- Beskuldigde nr. 16 het voor my gestaan tydens sy aflewering van die toespraak. Hy het wel ŉ papier in sy hand gehad wat so opgevou was soos hierdie sakdoek van my. Hy het nooit na die papier verwys nie.

HOF : U bedoel opgerol? -- Opgerol, ja.

MNR. FICK : Beskuldigde nr. 1, hoe het dit gekom dat hy ŉ toespraak maak op hierdie vergadering? Het hy ook soos beskuldigde nr. 2 gaan toestemming vra om te praat

gedurende/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

gedurende die vergadering of weet u nie? -- Ja.

Ja, wat nou? Weet u nie of het hy gaan toestemming vra? -- Ek sê ja, hy het gevra, want sy naam was nie geroep nie. Ek het dit nie gehoor nie, maar die volgende ding is, hy het opgestaan. Ek neem aan dat hy wel gevra het, want hy het sommer daar van die verhoog af opgestaan.

U het hom nie gesien terwyl die vergadering aan die gang was opstaan en daar gaan toestemming vra om ŉ toespraak te maak nie? -- Daar was mense wat bymekaar gesit het op die verhoog. Dit kan wees dat hy die voorsitter genader het en vir hom gevra het vanwaar hulle gesit het en dat ek dit nie gesien het nie, maar ek het hom nie gesien die voorsitter nader nie.

Dan wil ek met u gaan na die vergadering van 26 Augustus 1984. Hoe het dit gekom dat u hierdie vergadering van 26 Augustus bygewoon het? -- Wie? Ek?

Ja, hoe het u geweet van die vergadering? -- Ek het daarvan geweet, want ons was by die vergadering van die 19de waar ons die huur bespreek het.

Was dit aangekondig op die 19de daar sal weer een wees op die 26ste? -- Ja.

Was die tyd ook aangekondig? -- Ja.

U het nou by die vergadering van die 26ste gekom. Was u alleen? -- Ek het mense gehad wat saam gestap het. Met ons aankoms daar het ons gevind dat die mense besig was om in die kerk in te gaan. Dit is die kerkgebou.

En wat was besig om te gebeur in die kerk toe u ingegaan het? -- Ek het gevind dat van die mense alreeds sit en daar is van die mense wat nog besig was om na sitplekke toe te gaan.

In/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

In die algemeen oor hierdie vergadering, was daar enige baniere in die kerk? -- Wat is ŉ banier nou?

Soos ek laas aan u verduidelik het, dit is ŉ stuk lap waarop iets geskryf is wat teen ŉ muur vasgesit word of hy word gedra aan twee stokke? -- Ek het ŉ lap gesien daar. Ek kan nou net nie meer verstaan of u nou bedoel dit is die lap waarvan u praat en waaromtrent u my vantevore gevra het nie.

Ek het u gevra vantevore oor ŉ lap op die vergadering van 19 Augustus. Toe het u ŉ beskrywing gegee van ŉ lap. Was daar weer so ŉ lap of was dit ŉ ander lap? -- Nee, ek onthou nie dat ek dit gesien het nie.

Daar was nie weer by die preekstoel ŉ banier nie? -- Nee, ek het dit nie gesien nie. Ek weet nie, maar ek het dit nie gesien nie.

Ook nie dieselfde banier wat u op die 19de gesien het, het u weer gesien op die 26ste nie? -- Ek het nie opgelet nie, maar ek het dit nie gesien nie.

Hoekom het u nie opgelet nie? U het dan opgelet op die 19de se vergadering. Hoekom het u hier nie opgelet nie? -- Op die 19de het ek dit opgelet, want ons is van die eerste persone vroeg in die saal in of in die kerkgebou in.

Waar het u gesit in die vergadering van 26 Augustus? -- Ek het meer na regs gesit van daardie kerkgebou op die tweede ry se stoele aan die regterkant, soos wat ŉ mens dit en na die verhoog toe kyk.

Min of meer dieselfde plek as wat u op die vorige vergadering gesit het? -- Ja.

U sê vir die hof op hierdie vergadering het beskuldigde nr. 2 ook gepraat? -- Ja.

Hoe/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Hoe het dit gekom dat beskuldigde nr. 2 op hierdie vergadering praat? -- Die voorsitter het hom aan ons voorgestel.

Voor beskuldigde nr. 2 gepraat het, waar het hy gesit? Op die verhoog of waar? -- Hy het daar op die verhoog gesit saam met die voorsitter.

Reg van die begin af? -- Ja.

Ken u vir Nozipho Myeza? -- Ja, ek ken vir Nozipho.

Was Nozipho op hierdie vergadering van 26 Augustus 1984? -- Ek het haar nie gesien nie.

En beskuldigde nr. 3, was hy op die vergadering van die begin af? -- Nee, hy was nie.

Wanneer het hy opgedaag? -- Die vergadering het alreeds begin. Ons het alreeds begin praat van hierdie resolusies van verlede week gedurende daardie tydstip wat hy daar aangekom het.

Wat sal u sê van ŉ bewering dat Nozipho Myeza deur die voorsitter gestuur is daar na die gehoor toe en vir beskuldigde nr. 2 gaan roep het uit die gehoor uit om te kom praat? -- Dit is nie hoe ek dit gesien het nie, ook nie hoe ek dit gehoor het nie.

Die verwysing is volume 266 bladsy 11 999. Is beskuldigde nr. 2 voorgestel en gesê vanwaar hy is? -- Ja.

Wie het hom voorgestel? -- Die voorsitter.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Ekskuus tog, mnr. Fick. Die volume is verkeerd. U sê volume 266?

MNR. FICK : Dit is so.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : 11 999.

MNR. FICK : 11 999.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Volume 266 begin eers op 14 322.

MNR. FICK : Ek is jammer, dan is dit verkeerd geskryf.

Dit/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Dit mag dalk 226 wees die volume.

HOF : Probeer 226.

MNR. FICK : U sê die voorsitter het vir beskuldigde nr. 2 voorgestel. Hoe het hy hom voorgestel? As van waar? -- Hy het gesê "Kortliks gaan ek ŉ persoon laat opstaan wat ŉ spreker was by die vorige vergadering en die mense wat by daardie vergadering was, sal weet wie die persoon is en die persoon is van AZAPO.

Het beskuldigde nr. 2 die gehoor gegroet? -- Ja.

Met "Amandla"? -- Nee.

Nou hoe het hy die gehoor gegroet? -- Wat hy gesê het is "Ek groet julle inwoners van Sharpeville."

U het in u hoofgetuienis ŉ klomp goed gesê wat u sê beskuldigde nr. 2 sou gesê het. Nou wil ek u iets anders vra. Het beskuldigde nr. 2 gesê dat die raadstelsel is ŉ strik wat die regering gestel het sodat ons eie mense ons moet onderdruk? -- Ek dink ek onthou so iets dat hy dit so gesê het. Alhoewel dit nie die regering genoem het nie, maar daardie tipe woorde was gebruik.

Is daar enige resolusie aanvaar op hierdie vergadering van die 26ste of enige van die vorige vergaderings wat u by was in die Vaal in verband met die vraag wat het geword van die geld wat verkry sou word van bottelstore en drankwinkels wat verkoop is?

HOF : Wat is die verskil tussen ŉ bottelstoor en ŉ drankwinkel?

MNR. FICK : Dit is dieselfde ding. -- Nee, nie in daardie sin wat u dit nou stel nie. Wat ek wel gehoor het was asof mense daar gesels en sê "Ons het bottelstore hierso wat geld maak. Ons weet nie vir wat word daardie geld gebruik of

wat/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

wat word van daardie geld nie. Dit was op daardie basis dat ek gehoor het dat melding gemaak word van die bottelstoor.

Waar het u nou gehoor die mense gesels oor die ding? -- Hoekom ek sê dit was net ŉ praatjie gewees. ŉ Persoon vanuit die gehoor het dit genoem by hierdie vergadering en dit was nie opgeneem nie. Niemand het dit geantwoord nie. Dit was net daar gelaat.

Was dit nie ŉ vraag wat met die vergadering van 19 Augustus ook opgeduik het nie? -- Dit kan wees dat dit daar ook genoem was, maar dit is juis die rede hoekom ek sê dit was net iets wat genoem is en toe nie verder gevoer was nie.

Was dit nie deur die voorsitter genoem - na verwys as deel van die resolusies wat julle sou geneem het op die vorige vergadering van 19 Augustus nie? -- Nee, daar was net drie resolusies gewees wat hy van melding gemaak het by hierdie vergadering.

Hoekom ek u vra is, hier is ŉ dokument, ŉ transkripsie ingehandig deur die verdediging, V31 van wat op hierdie vergadering van 26 Augustus na bewering sou gebeur het en hiervolgens op bladsy 3 blyk dit dat volgens die transkripsie ene P. Hlubi verwys het na resolusies en hy het gesê "What we do not pay is the R5,90 increase. Are we still there, all of us?" Dit is die eerste een. "The second thing, we agreed we no longer want councillors altogether." Dan "The third thing a question arose as to where the money for the bottle-stores and the money for other things which could be of value to the community was and how it is spent? The fourth thing, we agreed that their shops and garages must not be used." -- Volgens my wete en wat ek daar gehoor het was dit nie deur Hlubi geopper nie. Die kwessie van die

drankwinkels/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

drankwinkels was deur iemand vanuit die gehoor geopper in hierdie vergadering.

U het verder getuig dat op hierdie vergadering was daar gepraat van ŉ petisie? -- Ja.

Is dit die eerste vergadering wat u bygewoon het waar oor die petisie gepraat is? -- Ja.

Is daar op hierdie vergadering verduidelik wat gaan met die petisie gedoen word? -- Ja.

Eerstens, wie het verduidelik wat gaan met die petisie gedoen word? -- Beskuldigde nr. 3.

Hoe het hy verduidelik wat gaan met die petisie gedoen word? -- Ja, sy verduideliking aangaande die petisie was dat dit ŉ dokument is waarop geskryf is wat die mense se klagtes is en dieselfde dokument word dan geteken deur die mense as die dokument wat die klagtes bevat.

En het beskuldigde nr. 3 verduidelik wat word van die petisie as hy geteken is? -- Dat dit na die stadsraad van Lekoa gestuur sal word.

Het hy gesê wie sal die petisie stuur? Is daar besluit op die vergadering of wie sal dit neem? -- Nee, dit was nie besluit nie.

U sê vir die hof u het toe u naam geteken op ŉ petisie? -- Ja.

Hoe ŉ groot papier was dit waarop u geteken het? Was dit ŉ folio grootte? Kan ek u wys? Was dit so, of groter of kleiner? -- ŉ Bietjie korter as daardie een.

ŉ Bietjie korter as ŉ folio bladsy sê u.

<u>HOF</u> : A3.

<u>MNR. FICK</u> : Was u versoek om te teken of hoekom het u geteken? -- Ek het dit geteken as ŉ inwoner van Sharpeville

wat/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

wat 'n klagte het oor die verhoging van die huur. Dit is die verhoging van R5,90.

Was u versoek om dit te teken? -- Dit sal ek nie sê was 'n versoek nie. Wat gesê was daar is dat wie ook al voel dat die persoon nou bereid is om te teken vir hierdie klagtes wat vervat word daar, staan dit daardie persoon vry om te teken.

Is daar gesê dit is 'n petisie wat nou omgestuur word vir die gehoor om te teken? -- Volgens my eerstens was dit nie gesê dat dit 'n petisie is nie en tweedens was dit nie gesê na ons dit geteken het dat daar nog 'n ander dokument gebring gaan word nie.

Het enigiemand op die vergadering gesê waarvoor gaan die papier rond in die gehoor? -- Ek het dit nie te hore gekom waarvandaan en deur wie daardie dokument gestuur is nie. Al waarvan ek geweet het was dat inwoners van Sharpeville, diegene wat voel hulle het 'n klagte, sal daardie dokument teken, maar dit staan die persoon vry om dit te doen.

Weet u waarvandaan hierdie papier gekom het wat u geteken het of weet u nie? -- Ek het alreeds vir die hof gesê dat ek nie in staat is om vir die hof te kan sê van wie af en waarvandaan dit kom nie.

En u weet ook nie wat op die ding gestaan het nie, maar u het dit geteken? -- Ja. wat gesê was was dat inwoners van Sharpeville wat voel dat hulle klagtes het, moet hier teken. Omdat ek 'n inwoner is van Sharpeville, het ek dit nodig geag om dit te teken.

Wie het dit gesê? -- Beskuldigde nr.3.

Is dit die eerste en enigste vergadering wat u

bygewoon/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

bygewoon het gedurende Augustus 1984 waar petisievorms rondgestuur is om geteken te word? -- Dit was die heel eerste vergadering wat ek bygewoon het waar daar hierdie tipe papier beskikbaar gestel is.

Hoekom ek u vra is, u sien daar is gestel in volume 30 op bladsy 1 121 dat "on the 2nd (dit is nou ŉ latere datum) and indeed on the Sundays before that, people who attended these meetings signed petition forms." -- Watter vergadering dit was, weet ek nie, wat die datum is.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Dit is nie volume 30 nie.

MNR. FICK : Ek sal solank aangaan. U sê die persoon Botha het ook op hierdie vergadering gepraat? Is dit reg? -- Watter vergadering praat u nou van, want ek verstaan nou nie watter vergadering dit is nie.

26 Augustus 1984? -- Ja.

En as ek u hoofgetuienis reg verstaan sê u hy het "quite a lengthy speech" gemaak, ŉ taamlike lang toespraak. Hoe lank het hy gepraat? -- Ek sal nie kan sê hoe lank hy geneem het om dit te skat nie, want onmiddellik toe hy begin praat het, het hy toe Engels gepraat. Ek kon nie verstaan nie en ek het dus nie geweet met wie hy praat as hy Engels praat nie, want ek kon nie verstaan wat hy sê nie.

Maar u weet tog seker hoe lank het hy gestaan en praat oor goed waarvan u nie weet nie? -- Ek skat dit ongeveer tussen vyf en ses minute het hy gepraat.

Hoe het dit vir u gelyk? Was die gehoor tevrede met dit wat hy gesê het? -- Ons was nie tevrede nie, want kyk byvoorbeeld ek het hom nie so goed verstaan nie, maar ek het gehoor hy maak melding van ŉ petisie wat betrekking het op die busse, terwyl daar gepraat was van ŉ petisie wat

betrekking/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

betrekking gehad het op die stadsraad van Lekoa.

Wat was die gehoor se reaksie? Was hulle tevrede? Het hulle hom toegejuig met wat hy gesê het? -- Die vergadering was nie tevrede met hom nie. Soveel so dat beskuldigde nr. 3 hom gestop het om verder te praat.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Net interessantheidshalwe, verstaan u Afrikaans? -- Ja, so 'n bietjie.

MNR. FICK : U het in u hoofgetuienis gesê dat beskuldigde nr. 3 het hom tereg gewys. Hoe het beskuldigde nr. 3 vir Botha tereg gewys? -- Hy het gesê dit is nodig dat mense dinge hier begin praat wat eintlik geen doel dien nie. volgens my wat daar gebeur het is die volgende, dat mense sou gevra word teenwoordig daar of elke blok mense gehad het wat by hierdie vergadering teenwoordig is. Eers na dit vasgestel is, sou daar dan besluit word tussen die mense van daardie blok wie hulle besluit het om te kies om in die raad te dien wat dan as 'n verteenwoordiger vir die blok sou gewees het.

Is daar op hierdie vergadering van 26 Augustus 1984 enige besluite geneem of enigiets gesê oor wanneer hierdie petisievorms gereed moet wees? -- Daar was nog nie 'n besluit geneem daaromtrent nie, want ons was veronderstel gewees om nog 'n vergadering by te woon op die 2de. Dit is nou 2 September.

Is daar op hierdie vergadering van 26 Augustus enige besluite geneem of iets gesê oor petisievorms wat moet sirkuleer in die woongebiede? -- Eers na die komitee gekies was, sou dit gedoen word.

Was daar op hierdie vergadering gesê wat word van die papier wat daar in die vergadering rond gaan wat u ook

geteken/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

geteken het, waarvoor dit is? -- Ek het hier aan die hof gesê dat wat gesê was daar was dat ŉ petisievorm word nou gestuur en dit bevat die mense se klagtes. Wie ook al ŉ klagte het sal dit moet onderteken. Met daardie verstandhouding het ek daardie papier wat deurgestuur is toe geteken.

Het daar net een vorm gesirkuleer op die vergadering? -- Daar was meer as een. Een aan die kant waar ek was. Daar was wel ander aan die ander kant waar die ander mense was.

HOF VERDAAG. HOF HERVAT.

MARIA MOLAWANI MOKATI, nog onder eed

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. FICK : Die ander vorms wat daar ook gesirkuleer is, het dit gelyk soos hierdie een wat u geteken het? Was dit dieselfde soort dokument? -- Ek sal so sê, ja, al het ek nie die goed van naby gesien nie, maar ek aanvaar dat dit dieselfde was.

Is daar op hierdie vergadering van 26 Augustus 1984 gesê dat daar moet mense - wie die mense is of hoe die mense aangewys gaan word wat in die wyke moet werk in Sharpeville in verband met die petisie? -- Ek dink ek het dit verduidelik deur te sê dat daar eers ŉ komitee gestig gaan word en dan van die lede van die komitee af, sal die mense uit gekies word as verteenwoordigers by hierdie gebiede.

Die dokument wat u geteken het, u sê wat ŉ bietjie kleiner as A3 is, was sy bokant of sy sykante heeltemal reg af, glad gesny soos hierdie papier, A3 of het hy ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Laat ons nou net duidelikheid kry. A3 is nie BEWYSSTUK A3 nie?

MNR. FICK : Nee.

HOF/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF : Wat u na verwys is folio grootte A3?

MNR. FICK : Folio grootte A3. Het hy so gelyk of het hy aan enige van die kante gaatjies ingehad of was hy geperforeer? -- Ek het nie opgelet nie. Ek kan nie sê nie.

Was dit in ŉ boekie of was dit ŉ los papier gewees? -- Dit was ŉ los blaai gewees, nie ŉ boekie nie.

Is dit nie so dat die mense in die vergadering gevra is om hulle name op ŉ lys te skryf, dit is nou diegene wat bereid is om te help om die petisie rond te neem in die verskillende wyke in Sharpeville nie? -- Nee.

Op die vergadering van 26 Augustus 1984, is daar op enige stadium deur enigeen verwys na die busse van die Vaal Transport Corporation en is daar beweer dat die Vaal Transport Corporation is in elk geval net in die woongebiede om die mense te eksploiteer? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

Wat beteken dit? Dit is nie gesê nie of kan u dit nie onthou nie? -- Dit was nie gesê nie.

Nie eers beskuldigde nr. 3 het so iets gesê nie? -- Ek verstaan nie hoekom u dit nou hier by betrek nie en waarom u nou daarvan praat nie, want ons was daar gewees aangaande die verhoging van die huur. Dit het niks te doene gehad met die busse nie.

Het beskuldigde nr. 3 nie daarvan melding gemaak nie? -- Ja, hy het.

Hoe so? Hoekom het u dit netnou ontken dat iemand op die vergadering dit gesê het? -- Ja, toe ek dit ontken het het ek dit nie verstaan nie. Die vraag was nie soos nou gestel nie. Beskuldigde nr. 3 het daarvan gepraat, maar dit was in hierdie verband, al het ons miskien gevoelens, maar daardie gevoelens van ons moet nie die gedagte by ons

bring/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

bring dat ons nou iets aan die busse moet doen nie. Dit was in daardie verband dat hy melding gemaak het van die busse.

Ek wil aan u stel dat volgens die transkripsie V31 wat die verdediging ingehandig het, is daar geen sprake van wat u nou vir die hof gesê het dat beskuldigde nr. 3 dit sou gesê het in daardie verband nie? -- Ek weet nie wat is vervat in daardie transkripsie nie. Ek praat van wat ek weet. As dit van my verwag word om dit verder te verduidelik, sal ek dit doen.

Is dit nie so dat beskuldigde nr. 3 het gesê oor die kwessie van die busse dat die goed behoort nie aan ons nie, dit is nie my verantwoordelikheid as dit beskadig word nie en ons weet in elk geval dat die Vaal Transport Corporation is in die woongebied om ons te onderdruk. Dit is wat hy gesê het? -- Ja, hy het so gesê, maar mag ek verduidelik?

HOF : Ja? -- Hy het dit so gesê. "Die verduideliking wat ek wil gee is die volgende." Hy het 'n voorbeeld gemaak deur homself te gebruik as 'n voorbeeld van wat hy gesê het deur te sê "Wie ook al dit mag wees wat dink dat die busse nou beskadig moet word, daardie persoon moet dit goed dink en moet nie net sê ek gee nie om nie, die busse is nie myne nie, dit het niks met my te doen nie. Jy moet weet dat die wet daar is en die wet moet toegepas word indien daar enige ding gedoen word aan die busse ."

MNR. FICK : Ek wil vir u verder vra, het enigiemand op hierdie vergadering gesê dat die kinders kan ons in die "struggle" in die stryd "join"? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

Het enigiemand op die vergadering gesê dat die tyd is nog nie reg vir die kinders om in die stryd in te gaan

"the/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

"the time is not yet right to force our children to accompany us" nie? -- Ek verstaan dit nie, as u praat van tyd, gee dit vir my 'n bietjie moeilikheid om te verstaan wat u eintlik sê.

Het enigiemand op die vergadering gesê kyk, die kinders kan ons - ek sal vir u lees "They can join us within the struggle but not now. The time is not yet right to force the children to accompany us"? -- Nee.

Ken u 'n persoon met die naam Mokgema? -- Ek ken 'n Mokgema, 'n polisiebeampte.

Was daar 'n Mokgema wat op hierdie vergadering van 26 Augustus 1984 gepraat het? -- Nee, ek het nie daardie naam gehoor nie.

Sê u daar het nie so 'n persoon gepraat nie of onthou u nie? -- Ek onthou nie dat daardie naam genoem was nie en selfs wat daar gesê was aangaande die persoon kan ek net nie sê nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Sy naam is glo Mothofela Mokgema? -- Ek ken hom nie. Ek ken wel 'n persoon Mokgema wat 'n polisiebeampte is te Sharpeville.

MNR. FICK : Het enigiemand op hierdie vergadering van 26 Augustus gesê dat op 3 September gaan daar mense wees wat uitsluip uit die woongebiede en dan gaan hulle op die busse en die taxi's klim en alle busse en taxi's sal gestop word om in te kom in die woongebiede? -- Ja, dit het ek gehoor.

Wie het dit gesê? -- Ek weet nie wie die persoon is nie.

Is daar so 'n resolusie aanvaar op die vergadering van 26 Augustus dat alle busse en taxi's sal gestop word om in te kom in die woongebiede? -- Niemand het dit verder uitgevoer nie.

En het enigiemand op hierdie vergadering gesê dat

daar/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

daar sal mense gekeer word om te gaan werk op 3 September? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

K1119 Op die vergadering van 26 Augustus, is dit so dat al oplossing wat daar bespreek was in verband met die huurkwessie is weer eens die eis vir die bedanking van die raadslede, die weiering om die verhoogde huur te betaal, die boikot van raadslede se besighede en is daar enige verdere resolusies aanvaar om hierdie probleem op te los? -- Ja.

Watter ander? -- Wat bygekom het daar was die petisie in die hof, want na dit was dit toe verder verduidelik dat die boikot van die raadslede se besighede is nie dat ons hulle nou haat nie.

Wie het iets van die hof te sê gehad op die vergadering van 26 Augustus? -- Beskuldigde nr. 3.

Wat het hy van die hof te sê gehad? -- Op die stadium toe hy bekend gemaak het van die petisie en dieselfde verduideliking van die petisie, het hy melding gemaak van die hof.

Maar wat het hy gesê van die hof? -- Wat hy gesê het aangaande die hof was dat ons hof toe sal moet gaan in die eerste plek om vir die hof te gaan vra om die verhoging van R5,90 te stop en tweedens dat daar ondersoek ingestel word by die hof of dit wettig was dat hierdie R5,90 toegepas moet word.

Wanneer het beskuldigde nr. 3 gesê sou julle hof toe gaan? -- Daar was geen besluit geneem oor hierdie twee nie, want ons was veronderstel gewees om nog 'n vergadering te hou op die 2de.

Hierdie vergadering van die 2de, is dit 2 September 1984? -- Ja.

Was/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Was daar op hierdie vergadering van 26 Augustus 1984 gesê daar sal nog 'n vergadering wees op 2 September 1984? -- Ja, dit was.

Wie het dit aangekondig? -- Die voorsitter.

Is dit nou voorsitter of iemand anders? -- Hlubi.

En het Hlubi vir die gehoor gesê die voglende vergadering is 2 September 1984 en wat die doel daarvan is? -- Hy het nie gesê wat die doel van die vergadering was nie. Ons sou eers by die vergadering gehoor het watter resolusies word daar aanvaar.

Kom ek u oor hierdie aankondiging vra. Hier is getuienis voor die hof dat daar is geen aankondiging gemaak aan die einde van hierdie vergadering van 'n volgende vergadering nie? En al hoe die mense gedink het daar gaan 'n volgende vergadering wees omdat daar gesê is die volgende naweek moet hulle die petisies terugbring wat hulle gesirkuleer het in die woongebiede? -- My kennis is dat daar bekend gemaak was dat ons op die 2de weer gaan vergader.

Die verwysing is volume 220 bladsy 11 666. Is dit so dat op die vergadering van 26 Augustus 1984 was die raadslede beskuldig as die persone wat die oorsaak is van die probleme van die mense in die Vaal? -- Ja, dit is so. Daar was melding gemaak van die raadslede, maar wat daar aan die gang was, was die opstel van 'n petisie wat deurgeneem gaan word na die raad toe, wat die werkgewer is van die raadslede.

Is dit nie so dat die mense op hierdie vergadering deur die sprekers daarop gewys is of daarop gesinspeel is dat die raadslede is die oorsaak van die mense se griewe en daarom moet die raadslede bedank nie? -- Nee, ek het

dit/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

dit nie so gehoor nie.

Was almal tevrede op hierdie vergadering met die raadslede? -- Na aanleiding van die resolusies wat aanvaar was deur die raadslede by die raad, was die gemeenskap nie tevrede met die raadslede nie. Dit was om daardie rede dat daar 'n resolusie aanvaar was dat daar 'n petisie geskryf moet word wat dan deurgaan na die die raadslede se werkgewer.

Ek dink ons kan dit baie korter maak. Maar die resolusies is aanvaar na aanleiding van toesprake wat sprekers daar gemaak het en gesê het hulle is ontevrede met die raadslede? -- Nee, dat die mense nie tevrede is met die verhoging van die huur nie.

En die raadslede is beskuldig hulle kom nie hulle beloftes na nie? -- Nee, ek verstaan nie u stelling nie, want ek sê die vergadering daar was gehou aangaande die verhoging van die huur waarmee ons nie tevrede was nie en daar was toe besluit gewees dat ons liewers na die mense se werkgewer toe gaan, dit is die raadslede se werkgewer omdat daar geen waarheid was aangaande wie die huur verhoog het nie. Die een sê dit is hy, die een sê dit is die Munisipaliteit en 'n mens het nou nie die waarheid nie. Die een sê dit is die raadslede self. Nou ja, ons wou die waarheid gehad het en toe besluit het op die petisie.

Ek sal daardie punt daar laat. Is dit nie so nie dat die vergaderings wat in Sharpeville gehou was, hierdie van die 19de waar u was en die 26ste waar u was, was die algemene persepsie in Sharpeville gewees dat hierdie is vergaderings wat gehou was deur die organisasies in Sharpeville en in die Vaaldriehoek? -- Watter vergadering praat u van?

Onder andere die 19de se vergadering, Augustus 1984?

Nee/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

-- Nee.

Volgens BEWYSSTUK AAQ7 was daar sprekers van die UDF op die vergadering? Wat sê u daarvan? -- Ek sê dit is nie so nie, want dit was nie gesê nie. Ek het dit nie gehoor nie.

Daar was ŉ spreker van AZAPO en ŉ spreker van AZANYU? -- Ek weet nie van die sprekers nie. Ek het dit nie gehoor nie.

En daar was ŉ spreker van Soweto Civic Association gewees? -- Nee.

U sê op die vergaderings waar u was is daar nie verduidelik wie hou hierdie vergaderings nie? -- Volgens my was hierdie ŉ vergadering van die inwoners van Sharpeville aangaande die huurgeld waaroor hulle gekla het en daar is niemand wat uitgewys kan word as ŉ persoon wat verantwoordelik was vir die vergadering nie.

Ek wil met u gaan na 3 September 1984. Die oggend toe u wakker word ongeveer 05h30 het u vir die hof gesê, het u na buite u huis gegaan? -- Ja, ek het.

Het u enigsins gesien daar trek rook in die lug, buitengewone baie rook? -- Nee, toe ek opgestaan het daardie dag om 05h30 in die oggend was daar geen rook gewees nie en daar was mense wat verby geloop het in die rigting van die vervoerplek waar hulle vervoer haal.

<u>HOF</u> : Kan ons net ŉ oomblik stop daar. Het ek dit reg dat u laas vir my gesê het u woon aan ŉ teerpad? -- Ja.

Het ek u reg verstaan dat u aan ŉ busroete woon? -- Ja.

Ek vra u die vraag omdat wat u vir my vertel het nie klop met die kaart wat ingehandig is in die hof nie. Dit is nou die lugfoto. Watter bus loop by u huis verby? -- Die busse ry in twee rigtings verby my huis. Byvoorbeeld

busse/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

busse vanaf die dorp, sal by my huis verby ry dieper in die woonbuurt in om die passasiers af te laai. Dan kry ћ mens nog busse wat ons roete ry en op die ou end sal daardie busse ook weer by my straat verby kom. Dan kry ћ mens busse wat vanaf die woonbuurt self ry verby my huis met dieselfde roete na die dorp toe.

Wat is u straat se naam het u gesê? -- Nee, ongelukkig weet ek nie wat is die naam van daardie straat nie. Daar staan niks geskryf as die naam van my straat nie. Ek sal vir u sê, laat ek die straat vir u so beskryf. Aan die een kant maak daardie straat ћ aansluiting met Seeisostraat. Dit is ћ teerstraat tussen die twee strate.

Watter standerd het u op skool behaal? -- Dit is ћ sub standerd A.

Ek wou u vermoei met ћ lugfoto, maar ek dink ons gaan net die dinge deurmekaar krap. -- Sal ek dit nie met my oë kan sien nie?

Kom ek probeer. Wat ek nou vir u wys is ћ foto wat uit die lug uit geneem is soos die voël vlieg. As u kyk na die foto sien u aan die regterkant daar is ћ rooi streep getrek. Dit is ћ rooi streep wat reg oor die foto loop en dan aan die onderkant van die foto terugkom en so ћ sirkeltjie maak. -- Ja, ek sien dit.

Al daardie klein kolletjies is huise se dakke. As u daar kyk waar die rooi lyn ћ sirkel maak, net bo dit is daar ћ nr. 11 geskryf en net bo dit is ћ nommer 1 geskryf. Sien u dit? -- Ja.

Aan die regterkant van daardie syfers is daar ћ klomp lang wit strepe. Dit is die dakke van geboue. -- Dit is ћ skool.

Dit/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Dit is reg. Wat is daardie skool se naam? -- Mohlodi.

Dit is die skool reg oorkant u huis? -- Presies.

Kan jy jou huis sien? -- Ja.

Druk die speld binne-in jou huis se dak? Nou druk jy vir my asseblief in Zwanestraat. -- Ja, ek het.

Nou kan ek jou sommer nog 'n paar vrae vra. Ken jy 'n straat met die naam van Semestraat? -- Nee.

Ken jy 'n straat met die naam van Holwanestraat? -- Nee.

Zwanestraat loop omtrent oos/wes, nè? -- Ja, dit is van oos verby die polisiestasie na die sirkel toe.

Zwanestraat het ek aangeteken en ons sal vir jou huis maar 'n nommer gee. Nr. 25 word op die kaart aangedui as mev. Mokati se huis. As u nou weer na hierdie kaart kyk, die lugfoto, sal u sien Zwanestraat is ingeskryf en nr. 25 is ook ingeskryf. As 'n mens onder jou huis kyk op die lugfoto, daar waar die rooi lyn so 'n sirkel maak. -- Ja.

Die advokate het vir my vertel dit is die end van die busroete. Is daar 'n bus wat daar ophou? -- Nee, dit is nie reg nie. Hulle is reg as hulle sê dit is eintlik die laaste stop as 'n mens omgekom het met die rooi streep, tot by daardie plek. Dit is 'n busstop waar mense afgelaai word. Daar is van die busse wat tot so ver ry en dan moet al die passasiers daar afklim. Dan sal daar leë busse met my straat opkom en dan weer in Zwanestraat gaan aansluit om terug te kom met Seeisostraat. Partykeer is daar busse wat deur loop vanaf Zwanestraat se rigting verby my huis na daardie punt toe. So, dit kan nie die laaste stop wees van die busse nie.

Kan ons net die ding duidelik kry. As iemand daar, sê nou maar jou buurvrou of jy self gaan klim op die bus,

klim/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

klim jy op die bus in die straat wat voor jou verby loop of daar by die sirkel? -- Ek gaan na die sirkel toe.

So eintlik die amptelike busroete is hierdie rooie en as die bus kortpad vat, dan ry hy met Zwane huis toe? -- Ja, dit is kortpaaie wat hy gebruik as hy by my verby kom.

MNR. FICK : Van u huis af, kan u die polisiestasie sien? -- As ek in my perseel staan?

Ja? -- Nee, ek kan nie die polisiestasie sien nie.

HOF : Is daar net een polisiestasie in Sharpeville? -- Ja.

MNR. FICK : Dit is nie vir my duidelik nie. Het u op 3 September 1984 op enige stadium u perseel verlaat? -- Ja, dit was al baie laat gewees, na 09h30 eers.

Die oggend? -- Ja.

Waar is u toe heen? -- Ek het afgeloop na die hoek van Zwanestraat.

Vir watter rede? -- Dit was na aanleiding daarvan dat ek gesien het Dlamini se huis is aan die brand dat ek afgegaan het.

U het vir die hof gesê dat u daar by Dlamini se huis gesien mense hardloop op en af in verskillende rigtings? -- Ja.

HOF : Was dit sy huis of sy voertuig of albei? -- Eers het die voertuig gebrand.

En toe? -- En toe het die huis ook aan die brand geslaan.

MNR. FICK : Toe u die mense op en af gesien hardloop het in die straat, was dit voor of agterna of terwyl Dlamini se huis gebrand het? -- Dit was voor dit.

Hoe laat was dit ongeveer?

HOF : Was dit voor Dlamini se voertuig gebrand het ook? -- Ja, dit is so.

MNR. FICK/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

MNR. FICK : Hoe laat was dit ongeveer? -- Om en by 08h00.

Op die eerste geleentheid toe u die mense daar gesien op en af hardloop in die straat, het u polisie daar gesien? -- Ja, ek het die polisievoertuie gesien. Sodra die polisievoertuie daar te voorskyn kom, dan het die klomp begin weghardloop. So, die polisievoertuie het van verskillende rigtings af gekom.

Het u gesien dat enigiemand klippe gooi daar by Dlamini se huis? -- Ek sou dit nie gesien het nie. Die mense was baie en die beweging was te veel.

Het die mense geskreeu daar by Dlamini se huis? Slagspreuke geskreeu en gesing? -- Nee, ek het nie gehoor nie.

Is dit nie so dat nadat die polisie weg is en die mense weggehardloop het, het hierdie groep weer teruggekom na Dlamini se huis toe nie? -- Ja, die klomp het teruggekeer na Dlamini toe, maar terselfdertyd het die polisie daardie omgewing met voertuig gepatrolleer.

Die huis van Dlamini is toe aangeval deur hierdie groep na hulle teruggekeer het. Is dit reg? -- Ek weet nie of dit dieselfde klomp was wat ek vroeër gesien het nie. Al wat ek vir die hof kan sê is dat 'n klomp mense het weer by Dlamini aangedoen.

Het hulle 'n klomp klippe by hulle gedra? -- Nee, ek het nie klippe gesien nie.

Het u gesien of hulle enige kannetjies met goed by hulle dra? -- Nee, ek het niks opgelet nie.

U het nie gesien of hulle petrolbomme by hulle het en die huis daarmee gooi nie? -- Ek het gesien dat die huis aan die brand was, maar ek kan nie getuig hoe die vuur begin het daar nie.

Het/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Het u Dlamini self gesien uitvlug uit sy huis uit voor sy plek gebrand het? -- Ek het hom nie gesien uitvlug nie. Ek het hom eers gesien toe sy lyk daar buite gelê het. Toe was dit klaar met hom.

U het nie gesien hoe kom sy lyk daar waar hy gelê het waar jy hom gesien het nie? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Daar waar u Dlamini gesien het, hoe ver was dit van sy voertuig af wat gebrand het? -- Hy was aan die neus van die voertuig gewees.

En Dlamini self, was hy ook aan die brand toe u hom gesien het?-- Toe ek daar gekom het, was sy lyk al toegemaak met ŉ reisdeken. Al wat ek kon sien was net sy voete wat onder daardie reisdeken uitgesteek het.

Het u daar by Dlamini se huis, voor u nou sy lyk daar gesien lê het en voor die polisie daar opgedaag het, enige skote gehoor? -- Ja.

Hoeveel? -- Drie.

Het u enige persone gekry daar hy Dlamini se perseel wat gewond was of raak geskiet was? -- Nee.

Weet u nie of het u nie gesien dat iemand in die been geskiet is daar op die toneel deur Dlamini nie? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Die dag van 3 September, het jou kinders skool toe gegaan? -- Hulle het nie. Die rede hoekom hulle nie gegaan het nie was terwyl hulle besig was om te was met die doel om skool toe te gaan, was daar reeds ŉ deurmekaarspul gewees. Die polisiepatrollievoertuie was besig om heen en weer daar te ry.

En by die skool self die betrokke dag, die skool

regoor/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

regoor u huis, die Mohlodi skool, wat het daar gebeur? -- Daar het niks gebeur nie.

Is die Mohlodi skool enigsins beskadig? -- Nee, dit is nie.

Was daar kinders wat daar bymekaar gekom het vir skool of was dit doodstil? -- Nee.

In die hele Septembermaand was die skool nie beskadig nie? -- Daardie Mohlodi skool was glad nie beskadig nie.

Was daar enige onderwysers op 3 September 1984 wat u by die skool gekry het? -- Nee, daar was nie.

Was dit doodstil op daardie perseel? Daar was nie 'n siel gewees op 3 September nie? -- Ja.

Dan het u getuig in verband met 'n voorval wat u gesien het by 'n sekere winkel waar twee polisievoertuie sou gewees het waar die polisie kratte koeldrank weggedra het. Wat het u gedink toe u dit gesien het?

HOF : Sit nou maar eers die naam van die winkel op rekord sodat ons oor dieselfde ding praat.

MNR. FICK : Die winkel is die Lucky Super Store. Is dit reg, waar u die twee polisievoertuie gesien het en gesien het die polisie dra kratte koeldrank uit? -- Ja.

Wat het u gedink gebeur het toe u sien die polisie doen dit? -- Ek as 'n ouer het aanvaar dat die persone is nou geaffekteer deur hierdie gas. Moontlik brand hulle dit in die bors. Nou wil hulle iets hê om dit af te koel. Om hierdie gas te verswak in die bors. Nou is hulle dors en dit is hoekom hulle hierdie koeldrank geniet.

Was u onder die indruk hulle is besig om in te breek en te steel, die polisie? -- Nee, dit was nie die indruk wat ek gekry het nie. Toe die polisie daar kom, was die winkel

al/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

al oop gewees.

Maar het die polisie niks gebreek om by die kratte koeldrank te kom op enige stadium nie? -- Die enigste plek wat gebreek was daar toe die polisie kom was die winkel self. Wat gebreek was vroeër deur daardie persone wat blikkies kos weggeneem het, toe het die polisie daar gekom en koeldrank gekry. Verder is daar ŉ plek wat buitekant in ŉ oop plek was, waar die polisie ook gebreek het om die koeldrank daar te neem. Dit is in ŉ jaart, maar nie ŉ huis nie.

Het jy gedink die polisie het die reg om hier oop te breek en die goed uit te haal? Of wat het jy gedink? -- Soos ek alreeds gesê het as ŉ ouer het ek aanvaar dat die gas hierdie mense nou soveel aangetas het en soveel geaffekteer het in die bors dat hulle nie besig was om iets verkeerd te doen nie, maar om hulle lewens ook te red met die koeldrank wat hulle daar geneem het.

Waaroor het u getuienis gegee en enigsins verwys na wat die polisie die dag gedoen het?

HOF : Hoe kan u die getuie blameer vir getuienis wat sy gegee het as sy geword word? Sy word gelei op die getuienis?

MNR. FICK : Het u die voorval van die polisie enigsins gerapporteer êrens? -- Hoekom?

Het u die besonderhede van die polisievoertuie neergeskryf? -- Hoekom moet ek dit doen?

In die huis waar u woon, is u veronderstel om huur te betaal maandeliks? -- Ja.

En betaal u elke maand? -- Nee, ek betaal nie sedert die jaar 1984 nie.

Waarom nie? -- Ek betaal nie, want daar is geen kantore

daar/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

daar nie, die kantore is gesluit. Daar is nie 'n betaalplek nie.

Waar het u altyd huur betaal? -- By die kantore daar in Seeisostraat.

Administrasieraadskantore? -- Ja, die administrasieraad se kantore te Sharpeville.

HOF : Is daardie kantore nou toe? -- Nou wat ek hier sit is dit nog toe.

MNR. FICK : Wanneer het hulle toegemaak? -- Sedert 1984 tot vandag toe.

Het hulle gedurende die onluste in September 1984 toegemaak? -- Ja.

Het hulle net toegemaak of is die goed beskadig en afgebrand of wat? -- Daar is geen skade nie. Selfs deur skade aan te rig of te brand. Daardie plek was net toegesluit. Selfs die blankes wat daar gewerk het, was nie meer daar nie. Die kantoor is net gesluit.

En is daar enige ander kantore van die administrasieraad in Sharpeville? -- Dit is die enigste kantoor.

Het u van 1984 af tot vandag toe gaan uitvind wat moet u maak met die huurgeld? -- Ek was te Houtkop gewees. Na die onluste het ons kennisgewings gekry waarin gesê was dat ons die kinders moet kom laat registreer wat gebore is na die onluste. Dit sal ons te Houtkop moet doen. Dit is die enigste keer wat ek Houtkop toe was.

HOF : Maar u het seker nie kinders gekry na die onluste nie? -- Nee.

Wat maak u in Houtkop? -- Ek het my skoondogter vergesel wat 'n klein baba gehad het. Dit is Lazarus die seun van my wat ek gesê het is 'n polisieman, die inspekteur.

MNR. FICK/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

MNR. FICK : Maar die vraag is eintlik, het u ooit gaan uitvind waar moet u u huur betaal, want hierdie kantoor is toe in Sharpeville? -- Ek sien dit nie nodig vir my om dit te doen nie. Die eienaars van die kantore het besluit om dit toe te maak. So, een dag wanneer hulle besluit het dat hulle vir my wil sien in die kantore, sal hulle weer oopmaak en vir my laat weet dat ek daarheen moet gaan. Dan sal ek gaan.

Het u vir u seun wat inspekteur is gevra wat aan die gang is, hy moet uitvind wat gaan aan met die huur? -- Ek sal hom nie eers vra nie, want dit is nie sy werk nie. Hy werk nie met die huurgelde nie.

Ek stel dit aan u u het nie die huur betaal nie doodeenvoudig om dat u dit nie wou betaal het nie en nie omdat die kantore toe is nie. U wou dit nie betaal nie? -- Ek sê nee, dit is nie so nie. Ek het my huur betaal sedert die tyd wat ek by daardie huis ingetrek het tot die dag wat die eienaars van die kantore besluit het om dit toe te sluit. Nou ja, ek kan nie, as hulle die kantore gesluit het of besluit het om dit toe te sluit, dit gaan oopmaak nie. Ek wag vir hulle om eendag vir my te sê die kantore is weer oop.

Ek het geen verdere vrae nie.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

RE-EXAMINATION BY MR BIZOS: You were asked whether you knew the interpreter that acted as interpreter at the meeting of 19 August 1984 and you said yes you knew him and you gave a name. Now I would like you to please look at the person that is going to come into court and tell us whether that is the person or not.

COURT: What name did she gave?

MR BIZOS: She gave the name Kambula my lord. Have a look at the gentleman at the back of the court there. -- Yes this is the man.

COURT: Yes what is your name?

INTERPRETER: Amos Msimanga.

COURT: Thank you.

MR BIZOS: Just one final question. When you left the meeting of 5 August, the councillors meeting on 5 August, and you were asked whether you saw Mr Dlamini coming out and you said yes you did see him, at that time was there only Mr Dlamini in the immediate vicinity of the door or outside the hall or were there lots of people around?

COURT: There is of course another possibility and that is that there were other people around, not necessarily lots of people around.

MR BIZOS: I am sorry yes, were there other people around and if so how many? -- Yes there were other people who had just left the meeting place which is the hall.

Thank you my lord I have now further questions.

NO FURTHER QUESTIONS.

AMOS NKANI MSIMANGA: d.s.s. (Through Interpreter)

EXAMINATION BY MR BIZOS: Mr Msimanga do you reside at S 1137 in Sharpeville? -- Yes.

Is/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Is that in the area known as Vukuzenzele?

COURT: How do you spell it? -- V-u-k-u-z-e-n-z-e-l-e.

MR BIZOS: You are 61 years of age? -- Yes.

You are the father of eight children? -- Yes.

Are three of them still dependent on you? -- Yes.

By whom are you employed? -- By Ascobal.

Is that in Vereeniging? -- Yes.

For how long have you been employed by this employer? -- Twelve years.

By whom were you employed previously? -- Massey Ferguson.

Is that also in Vereeniging? -- Yes.

And for how long had you been employed by Massey Ferguson? -- Fourteen years.

COURT: What is your work? -- A driver.

Of a truck? -- I am a driver of anything capable of being driven there with wheels.

From bicycle upwards? -- Everything.

MR BIZOS: Yes.

ASSESSOR (MR KRUGEL): Not a train I suppose? -- Yes with the exception of a train.

MR BIZOS: Are you a member of any organisation Mr Msimanga? -- Yes Inkatha.

For how long have you been a member of that organisation? -- From 1970.

COURT: What is Inkatha? -- It is an organisation.

Yes, what does one do? Play bridge? -- It is a sort of a party in Kwa Zulu like for instance a party in which people belong.

Political? -- Yes.

MR BIZOS: And do you hold any office in Sharpeville in

Inkatha?/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Inkatha? -- Yes.

What position do you hold? -- Chairman.

COURT: Of the local branch? -- Yes.

MR BIZOS: Did you participate in any way in the local government of Sharpeville? -- Yes UBC and the new council. Oh it is UBC and then the Urban Council.

COURT: Now what is the UBC, is that the Urban Bantu Council? -- Yes.

And the other one? -- Community Council.

MR BIZOS: Yes what role did you play in these two councils, or in connection with them? -- I was the chairman of the UBC Council.

COURT: In what area? -- Under Mr Nhlapo.

Yes now if you are the chairman you are normally not under somebody. -- There is a difference here. The other gentleman Paul Nhlapo was representing the Zulus in general in the council, that is the Community Council and the Urban Council, and I was only serving under him because I was there for the local branch and not the Zulus as such as a nation.

But that is in the UBC I take it? -- Yes.

MR BIZOS: I just want to get absolute clarity. Were you actually a councillor or were you a person serving on a committee established by the councillor Mr Nhlapo? -- I was a committee member serving under Mr Nhlapo.

I see. And did Mr Nhlap continue to be a councillor for a long time or did he cease being a councillor?

COURT: Are we concerned with Mr Nhlap at the moment. We had him as a witness.

MR BIZOS: Yes my lord I was going to ask.

COURT: Well why do you ask the witness how long he served?

MR BIZOS:/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

MR BIZOS: I merely wanted to get his successor my lord. Was Mr Nhlapo succeeded after a while? -- Yes.

By whom? -- Adam Malefane.

As councillor? -- Yes.

COURT: Also on the Urban Bantu Council? -- No under the Community Council now.

MR BIZOS: And did you play any role in relation to Mr Malefane's councillorship? -- Yes.

What role did you play? -- I was a chairman of the Malefane committee.

COURT ADJOURNS UNTIL 14h00.

C.1121 COURT RESUMES AT 14h00.

AMOS NKANI MSIMANGA: d.s.s. (Through Interpreter)

FURTHER EXAMINATION BY MR BIZOS: Did Mr Malefane take part in the elections of 1983? -- Yes.

Were you still on his committee or in his camp? -- I had left his camp.

When and why? -- During the elections I voted for somebody else who was opposing Malefane. As a result I did not belong to him any more.

Whose camp did you go to in the 1983 elections? -- Mr George Gavuzela.

Yes. And was he elected? -- No Mrs Posisi instead was elected.

Yes. Did you only vote for Mr Gavuzela or did you become a member of his executive or his committee working for his election? -- What happened is this, Gavuzela was the secretary of the Malefane committee under which I was serving. During this election he stood as a candidate and I was therefore with him canvassing for him for his election and he did

not/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

not succeed. We left it at that.

Nor did Mr Malefane? -- That is so.

COURT: Did they oppose each other? -- Yes.

MR BIZOS: I do not want you to give us a lot of details at this stage. Was there any special reason why the secretary and you went away from Mr Malefane's committee? -- Yes, he did not satisfy the community.

Were there any complaints against him as a councillor? -- Yes.

What sort of complaints? -- The community was complaining about him receiving moneys from the same community he is serving before he can allocate houses to them.

Did you attend the meeting of 19 August at the Sharpeville Anglican church? -- Yes.

Where did you hear about this meeting from? -- At work from my co-worker.

Yes. And did you hear what this meeting was to be about? -- What happened is this, this man asked me if I attended the previous meeting which was held on Sharpeville which was on the 12th. I said to him no I did not know about the meeting which was to be held or which was held on that day and therefore I did not attend that meeting. He then showed me an article in a newspaper, it was on a Wednesday, saying there was a meeting held the previous week and there is going to be another meeting this coming weekend. I therefore decided that I was going to attend that one.

Yes. Had you heard anything about a rent increase at this stage? -- Yes.

And why did you decide to go to this meeting on the 19th? -- It was because I was not satisfied about the increase on

the/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

the rent.

Did you go to the meeting alone? -- When we left my place of residence we were two travelling in a Kombi. Along the way we picked up other people. At the time when we arrived at this meeting we were already eight people arriving together.

Were these friends of yours? -- The owner of the Kombi is a friend of mine. The other people we later picked up only asked for a lift because they were also going to the meeting.

Yes. Now did you get there before the meeting had started? -- Yes.

And was the meeting opened? -- Yes.

How did it open? -- With a prayer, after a hymn.

And after the hymn and the prayer did anyone speak? -- Father Moselane opened the meeting by a short prayer.

Did he speak after the short prayer? -- Yes, after reading some scriptures from a Bible.

And after he spoke what happened? -- There was another person yes. I was aware of Reverend Moselane but there was somebody else who later got up whom I took was also taking part in the running of the meeting. This person announced the resolutions of the previous meeting which was the meeting of the 12th.

Do you recall what resolutions he announced? -- Yes I do although of course it is quite some time back that this had happened.

What resolutions did he mention? -- He made mention of a resolution with reference to the increase of R5,90 which was according to the resolution not to be paid.

Any other resolution that he mentioned? -- He also

made/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

made mention of a document,- a paper, that is a paper which was containing the complaints referred to by the witness, a memorandum which was written there, which memorandum was to be signed by the community to note their dissatisfaction.

Dissatisfaction with whom? -- About the increase on rent.

Yes. Do you remember anything else that he mentioned about the previous meeting? -- That is all I can remember him mentioning.

Yes, who was this person that spoke? -- I do not know that person's name. This very person I do not know then later made known about certain speakers who were important speakers of the meeting.

What did he say about the speakers? -- He said we have here with a stranger, a Mr Manthata from Soweto. That is all this person said about a stranger. Then after he had mentioned that Father Moselane got up and explained further about this person saying he is from the committee of ten in Soweto and also he has got to do with the council of churches in his work. That is South African Council of Churches.

And did Mr Manthata speak? -- Yes he got up and addressed the meeting.

Please have a look at the people before his lordship, in front and in the dock there and tell us whether you see Mr Manthata here? -- Yes that is the man.

COURT: Accused no. 16.

MR BIZOS: Accused no. 16. Did you know him before this? -- I was seeing him for the first time.

Where were you seated when Mr Manthata was introduced to the meeting? -- The sixth row of chairs from the platform, that is from the front.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Had anybody arranged with you to be an interpreter at the meeting before Mr Manthata commenced speaking? Had you made arrangements with anyone to interpret? -- No it was not arranged.

Did you act as interpreter for Mr Manthata? -- Yes from the people with whom I was seated right there immediately next to me they requested me to get up and interpret what was being said.

What language was Mr Manthata speaking? -- Sotho.

The people you were sitting amongst what language did they want it interpreted into? -- Zulu.

And did you, what did you do once there was this request by the people around you? -- I got up and went there.

Went where? -- To go and stand next to him and interpret for him.

Yes. Did anybody have any objection to you acting as an interpreter there? -- No nobody.

You told us that you did not know the young man who started introducing Mr Manthata, did you know Father ...

COURT: Which young man?

MR BIZOS: Oh the man, I am sorry. Sorry, did you know Father Moselane well before this day? -- I know him.

Were you a member of his congregation? -- No I am not.

Now are you proficient in the language spoken by Mr Manthata? -- Yes.

And is Zulu your mother tongue? -- Yes.

And did you translate what Mr Manthata said? -- Yes.

To the best of your ability? -- Yes.

Right. Do you recall what Mr Manthata said? -- Not everything. I do remember here and there, that is due to the

time/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

time.

Yes. Please remember what you do remember him saying? -- He in his address made mention of the increased rent, saying that this rent has been increased too much now it will be difficult for people to pay. As a result of which then he said he was suggesting that we come together, call the councillors or meeting with the councillors in order to discuss this question of the increase on rent. He said we will have to speak to them and in fact plead with them about this question of the rent, that it is now difficult we cannot afford it and if they say there is nothing they can do about it after having pleaded with them then we shall have to ask them to resign in order to elect others. He further said if this rent issue is left like this it is going to be a difficult thing to afford as a result of which it will not only affect us financially but it will create problems within our families within the sense that we will not be able to maintain our families, we will not have money to send our children to school. As such the children can easily run out of hand. What he said further was this, a vote is something very powerful because the councillors when they want to be voted into council they will come and canvass us to come and vote for them to be elected into the council and we do really go and vote for them. After having voted for a person to be elected then this person does not carry out the requests of the community. That is what I remember Mr Manthata having said.

Did Mr Manthata say that councillors must be killed and must be burnt, their properties must be destroyed, their properties must be burnt? -- No not at all.

After/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

After Mr Manthata finished did anyone else speak? -- Yes.

Who spoke? -- Mr Baleka.

COURT: Do you know him? -- No I do not know him.

MR BIZOS: Was he introduced to the meeting before he spoke? -- Yes he was introduced.

Yes. And what language did he speak in? -- Xhosa.

Did you interpret his speech? -- Yes on request of the same people after having gone back to my seat, saying that I must go and help out with the Xhosa spoken by this person.

What language did you translate the Xhosa to? -- From Xhosa to Sotho.

Do you speak Xhosa well? -- I do understand Xhosa well. There are certain verbs at time which may give me a difficulty in understanding but otherwise Xhosa is identical to Zulu.

And did you translate the Xhosa of Mr Baleka to the best of your ability? -- Yes.

Do you remember what he said? -- Yes not everything, just here and there I can still remember his words.

Please tell us what you remember? -- What he said was he is from Soweto and he finds himself amongst the people of Sharpeville where this question of the increased rent is being discussed. He further said that originally he is a Xhosa from the Transkei, saying the increase on rent is really going to be a problem for people because the inflation is also creating problems and the blue cards, which is the permits, are also being a problem and this side you find that the rent is also being increased. It is definitely going to add to the problems which are being already experienced. Saying people are going to experience problems because they are not

employed./....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

employed. The blue cards referred to in this case is the card which is being given to one who has left his employment with a view of collecting certain moneys, saying that money takes long before it is being paid out. Those were the words by Mr Baleka.

Did he recite a poem called "Africa, Africa"? -- No.

Did he say that we must listen to the song and fight? -- No that is not so.

Did he say that if Mahlatsi wants to increase the rent he must pay the rent? -- No he did not say that.

Did you remain at the meeting after Mr Baleka spoke.

COURT: Are you interested to see whether we have a Mr Baleka in court?

MR BIZOS: I beg your pardon, yes. Do you see Mr Baleka here? -- That one there.

COURT: Accused no. 1.

MR BIZOS: Accused no. 1. Did you remain at the meeting after he spoke? -- After the address by Baleka because of the big number of people in that meeting place and it was hot I then had hot flushes. I am suffering from high blood pressure. I immediately left the meeting place for some fresh air.

Do you know who spoke after Mr Baleka? -- No I do not know, I cannot remember.

You went outside. Did you come back into the meeting, the meeting of the 19th? -- Yes I was not long outside and then I came back to the meeting.

Yes. And what happened at the meeting when you came back? -- When I got back there because of the people who were so many there I could not reach my place where I was before I left. As a result I stood just not far from the door.

Yes./....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Yes. Did you hear any other speakers speaking? -- On my return from outside nobody addressed that meeting. Instead it was about the closing time and it was therefore then said that a national anthem shall have to be sung.

And was it sung? -- Yes.

Whilst you were at the meeting did anybody suggest any violence against the councillors or their property? -- I did not hear that.

Did you hear Mr Manthata whilst he was speaking saying that the piece of paper he was tearing up should be, I am sorry I tried to ...

COURT: Well first of all did he have a piece of paper and then go on from there.

MR BIZOS: From there, I tried to. Did Mr Manthata have a piece of paper whilst he was speaking? -- Yes he had a piece of paper in his right hand (as indicated by the witness). He kept on referring to it while he was addressing.

Did you see him tearing it up? -- No I did not see him tearing it up. He went to take his seat with it in his hand.

Did you see him or did you hear him saying that this piece of paper, the piece of paper he was carrying ought to be burnt? -- No he said nothing about that with reference to the piece of paper.

Had either Mr Manthata or Mr Baleka advocated any violence against councillors would you have interpreted it? -- No I would not have interpreted that.

Did you go to another meeting? -- Yes that was the meeting of the 2nd.

COURT: Of what month? -- September.

MR BIZOS: Where was this meeting that you went to on 2

September/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

September? -- That was held in the church building of the Anglican church.

Of Father Moselane, accused no. 3? -- Yes.

Tell us what happened at this meeting please? -- This meeting did not take long. We just moved into the church building and not very long Father Moselane, accompanied by others, also entered the church building. He went up to the platform from where he said let us open the meeting now. Then a Sotho hymn was sung. After the hymn he, Father Moselane, then opened it with a prayer. Again there the question of rent was discussed. In discussing that mention was made of the documents which were to be signed, that some were signed and some were not properly signed. This was also mentioned that the councillors are not prepared to come to the community and discuss the question of the increased rent. There were other things as well which were discussed. Unfortunately I cannot remember what it was.

Do you remember Father Moselane, accused no. 3, saying "Now is the time that Mahlatsi and his company must be shown that it is now long that they have been dancing on our heads or that he came to last station"? -- He never said that. I hear about that for the first time here.

Did he say that, anything about marching to Houtkop to speak to Mr Ganz? -- No I did not hear that.

Did he give, did he say "Amandla"? -- No not Father Moselane, he did not.

Did you sing Siyaya Siyaya at this meeting of the 2nd? -- No it was not sung. I hear about that for the first time.

Did you see whether there was a banner there on 2 September? -- Yes there was a banner on a white cloth.

Do/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Do you recall what was written on it? -- Asinamale ha rena chelete was the writing on the banner.

Were there any placards stuck on the walls of the church? -- No not at all. The only thing there was the banner.

Were there any, was there anything on which the words "Away with councillors" and "No more rent hikes" was written? -- No I did not see that.

Did anyone speak after Father Moselane, accused no. 3, spoke? -- Yes somebody whose name I cannot remember.

Can you remember his occupation or calling being mentioned? -- No.

Or any organisation that he might have come from? -- No I do not not know.

Can you recall what he said? -- I do not really remember a lot about what this person said.

Did he advocate any violence against the councillors or their property? -- He did not encourage any violence.

I am going to ask accused no. 2 to stand up my lord. Did you see this man either at the meeting of the 19th or the meeting of the 2nd? -- Yes I saw him.

Do you remember whether you heard him speak either at one or other or both meetings? -- No I cannot remember.

<u>COURT</u>: At which meeting did you see him? -- On the 19th.

<u>MR BIZOS</u>: Do you remember anybody saying that councillors must be killed or that any violence must be used against the councillors at the meeting of the 2nd? -- I never heard of a person saying that.

Did you hear anybody using the exclamation or expression mabafe at the meeting of the 2nd? -- No.

<u>COURT</u>: What does mabafe mean? -- It means let them be killed.

Does/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Does it have any other meanings? -- No I do not know of any other meaning.

Thank you.

MR BIZOS: Did anybody produce a pamphlet at the meeting of the 2nd? -- Yes I remember somebody producing a pamphlet at this meeting saying that this pamphlet was brought along from Evaton.

Yes, did she say what pamphlet this was?

COURT: Was it a woman?

MR BIZOS: I am sorry, yes. Was this a man or a woman ? -- It is a woman.

Yes. Did she say what was contained in the pamphlet? -- She did say something about it and read from it as well. I did not pay a particular attention to that because my attention was more on this that we came there for which had a bearing on us.

What had a bearing on you? -- To come and discuss the rental issue and then find a resolution and what the resolution is going to be.

Yes. Was this pamphlet discussed at the meeting? -- No it was not discussed.

Was any decision taken at this meeting to stay away from work the next day? -- No no decision was taken there.

Had you heard whether or not there was going to be a stayaway the next day, either at this meeting or before? -- I had heard from the community that on the 3rd is a stayaway about the question of the rent.

Would your lordship grant leave to accused no. 10 to leave the courtroom for a short while. Did you intend heeding the call for a stayaway? -- I was a fence sitter.

It/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

It was going to depend if there was a way of going to work I was going to go to work. If there was no way then it was unfortunate then I would not go. So I had no decision.

And had there been a call for a stayaway before this date, 3 September? -- Yes.

Did it come off, did the people stay away at the previous call? -- No people went to work.

Yes. Now to come back to the meeting of the 2nd was there any decision at this meeting as to what was to happen the next day? -- Yes there was.

What decision was there? -- What was said was that seeing that there is this that there is going to be a stayaway on the 3rd, which was the following day, and the documents are not yet properly completed, it was advisable that we, those that are not able to go to work shall have to come to the church premises and see to the documents if they can be properly done or they come properly done so that then after seeing on that we can take a decision whether to go and see some lawyers or not.

Which papers, which papers were being referred to? -- Those that we had signed.

What papers were those that you had signed? -- Those were about a complaint concerning the rent.

Did you sign one of those? -- Yes.

Now when did you sign it? -- Just when we left the church building, in front of the door there, that is where I signed.

<u>COURT</u>: What day? -- On the 2nd.

<u>MR BIZOS</u>: Now let us come to Monday 3 September. What did you do on 3 September? -- I got awake the usual time.

<u>COURT</u>:/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

COURT: What is your usual time? -- That is 05h30 and got up at 06h00, preparing myself as usual going to work. While being at home I did not hear any noise of vehicles movement and as a result at about 06h20 I decided to walk out to go and investigate what was happening. I went into the street and looked in two directions and realised that there was no transport. I went back home and stayed home.

MR BIZOS: I want to take you back ...

COURT: Just a moment, in which street did you look for transport? -- Dubula Drive.

Is that near you? -- Yes.

How far is that? -- It is a distance about from where I am seated in the witness stand to the square, just the front of the court building.

150 metres, if not less.

MR BIZOS: I want to take you back to the previous evening, that is the evening of the 2nd.

COURT: Accused no. 10 is back.

MR BIZOS: Thank you my lord. Did you see any trouble in your area on the evening of the 2nd? -- Yes there was some trouble in the evening.

Where and who was making the trouble? -- I noticed a group of people passing my house turning into a corner just not far from my house in the easterly direction. They had with them the dust bin lids. They were running about the seventh or the eighth house from my house, that is Teacher Mguni's house. When they came there I noticed some smoke. While still surprised by that smoke his car was also set alight and it was burnt out. These people came back passing my house again in the westerly direction now. It was only

then/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

then that I started questioning myself about what was happening.

What time was this more or less? -- Because it was already after dusk I would say it was 19h00, 19h30 to 20h00.

On the evening of the 2nd? -- Yes.

Now ...

ASSESSOR (MR KRUGEL): Is Mr Mguni a teacher or is his name Teacher Mguni? -- He was then a teacher.

COURT: How do you spell his name? -- And he is now an inspector of schools. His name in Sotho is Mokone, M-o-k-o-n-e, and then in Zulu as pronounced at first by the witness was Mnguni, M-n-g-u-n-i.

MR BIZOS: Was he just an ordinary teacher at the time or did he have a higher post? -- He was a principal of a secondary school.

COURT: Which school? -- Maohlodi.

MR BIZOS: I have it spelt as M-a-o-h-l-o-d-i. These people with the dust bin covers that did this to the headmaster of the school were they people from your neighbourhood, did you know any of them? --It was already dark. I could not identify even a single one of them.

The headmaster Mr Mokone did he have anything to do with the council or the council system or anything like that? -- Nothing.

Did he have anything to do with the question of the rent? -- No I did not see him taking any part.

Yes. You told us that you did not go to work on the morning of the 3rd and you gave us the reasons for it. Did you see any trouble later that day on the morning of the 3rd? -- Yes I did see some trouble as it was getting later in the day.

Yes/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Yes please tell us more or less what time you saw the trouble taking place? -- Between 08h30 and 09h00, approximately.

What did you see happening? -- I heard a big noise in the direction of the shopping centre. This was coming up Dubula Drive. Immediately after having heard that noise which was coming up Dubula Drive I noticed the police vehicles also in Dubula Drive moving in the direction of where this noise came from. I then heard that shots were being fired from rubber bullets and stones were being used because there were stones already in the street.

COURT: What do you mean stones in the street? -- By that I mean I saw some stones which were having been thrown, the stone landing on the ground, that is on the tarred street or in the street itself and then before it stopped after having been thrown. So therefore there were a lot of stones in the street.

MR BIZOS: Yes.

COURT: Well you have not told me yet having seen the stones and the police whether there were any people around? -- The noise was caused by people and I was scared of going out to go and see what was happening because of the noise I heard.

MR BIZOS: Yes and then what happened near your house or at your house? -- While standing in my yard I then noticed that the police were retreating in the direction they came from and they were being followed by these people who were causing them to retreat.

How were they causing them to retreat? -- They were throwing stones at them.

Yes and then what happened? -- My house is facing Dubula Street. I do not mean that my front is facing Dubula. What

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

I am saying is I am in the next street parallel with Dubula. Then the house which is my back opposite is the house which is facing direct into Dubula, that is my back door facing in the direction of Dubula. So this is happening in Dubula Street.

COURT: And the shopping centre, where is that? What shops are there?

INTERPRETER: My lord if I may just finish what the witness said. -- The people were driving the police to retreat. The police retreated further on until those that were driving the police at some stage got into the house which was my back opposite and some of them came to my yard.

MR BIZOS: Yes, who were these people who came to your yard? -- I do not know them, I was seeing them for the first time and there were quite many.

ASSESSOR (MR KRUGEL): There were what? -- Many.

MR BIZOS: How many more or less would you say? -- Right. Those who were in my yard were 30 plus. In fact their purpose of having been to my yard there was that they had come there to fetch my car.

COURT: To fetch your car? -- My car.

For what purpose? -- They pushed my car out of the yard into the street where they overturned it. It fell on its side, obstructing the road.

MR BIZOS: Did you or anyone else ask them why they were doing this? -- They pushed my car into the street where they overturned it and set it alight. One person then there said "People don't do that, don't burn this car because this is not a car which belongs to one of the councillors". They broke the lamps and left it like that.

ASSESSOR (MR KRUGEL): Did they not set it alight? -- What

happened/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

happened is at that time when they took it into the street and overturned it there after this other one reprimanded them they did not set it alight. They just broke the lamps and left. Later in the evening they came back and set it alight.

COURT: Then it had been in the street for half the afternoon or for a whole afternoon? -- Yes.

MR BIZOS: Did you see any other trouble around your area?

COURT: I wanted to ask you about the shopping centre. Where is the shopping centre that you referred to, which shops are they? -- The shopping centre in Vuka. On the western side of Vuka.

I think I know where it is. Could you look at this photograph please. Are you holding it up correctly? The red lines are the bus routes. Dubula Street has been written in there and Vuka is spelt not V-u-k-u, but V-u-g-a. Could you put a pin into the shopping centre please and put a pin into the teacher's house. Do you understand the photograph? -- Yes I do. Yes I understand it, this red line is Dubula Drive then I have the others correct.

Yes, thank you. Punt nr 26 word aangedui as Teacher Mokone se huis en punt nr 27 word aangedui as Vuku Shopping Centre.

MR BIZOS: Your car having been overturned who was the person, do you know the name of the person who asked them "But people why are you doing this"? Do you know his name? -- Yes I know that person.

Do you know his name?

COURT: Who did what Mr Bizos?

MR BIZOS: Who said "What are you doing with this man's car." Do you know his name? -- I do not know his name.

And/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

And you say that the lights were broken? -- Yes.

COURT: Is that because when it overturned they broke? -- No they hit the lights themselves, breaking them.

MR BIZOS: Was this before or after this person told them why, asked them "Why are you attacking this car", that they did this with the lights? -- After this man has asked them what they were doing to my vehicle is then that they decided to break the lamps.

After he told them that you were not a councillors? -- Yes.

Were they intent on burning your car before this man said this? -- It was quite clear to me that they were intending to do that, that is from my judging what they were doing to my vehicle there.

ASSESSOR (MR KRUGEL): Did you speak to any of them? -- No I did not. What happened is that when I was just about to move out of my yard into the street where they were with my vehicle my wife stopped me and said I must leave them alone. So I did not go further, therefore I did not speak to them.

Yes, thank you.

MR BIZOS: Thank you my lord.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. FICK : Mnr. Msimango, is u onder enige ander naam bekend in die woongebied?

HOF : Met ander woorde, wat is u skuilnaam? -- Ek is bekend as Msimango.

MNR. FICK : Ken jy 'n persoon met die naam van Khambule? -- Daar is baie Khambules. Watter een?

Is u ook bekend as Khambule in die woongebied? -- Nee, ek is net bekend as Msimango en dit is die einde.

Toe u op 19 Augustus 1984 op die vergadering was, is daar glad nie op enige stadium na u naam verwys voor u begin tolk het op die vergadering nie? -- Nee, daar was nie.

Op die vergadering van 19 Augustus, wie was op die verhoog wat u geken het van die mense wat daar gesit het op die verhoog? -- Daar was baie mense op die verhoog.

HOF : Wie u geken het? -- Eerwaarde Moselane en eerwaarde Manthata.

MNR. FICK : Is dit die enigste twee wat u geken het op die verhoog? -- Ja, hulle is die twee wat ek geken het daar.

Ken jy 'n dame met die naam van Nozipho Myeza? -- Nee, ek ken haar nie.

Voordat die vergadering begin het, is daar enige voorbereidings getref, dit is op 19 Augustus 1984, is daar plekke aangewys, stoele reggesit? -- Herhaal dit?

Voor die vergadering van 19 Augustus in aanvang geneem het, is daar voorbereidings getref in die saal? Stoele reggesit en is daar plekke aangewys? -- Nee, ek weet niks daarvan nie. Ek was nie daar nie.

Was daar by hierdie vergadering van 19 Augustus enige baniere in die kerk? -- Ja.

Hoeveel? -- Net een lap.

Waar/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Waar was hy? -- Dit was daar teen die preekstoel.

Het daar iets geskryf gestaan op hom? -- Ja.

Wat het daar gestaan? -- "Asinamali Ha re na chelete."

Was dit met die hand geskryf of 'n gedrukte banier? -- Dit was met groot letters handgeskrewe.

Kan u nog onthou in watter kleur was daar geskryf op die banier? -- As ek reg is was dit swart.

Het jy gesien hoe hierdie banier daar teen die preekstoel beland? Hoe dit daar kom? -- Toe ek daarvan bewus geword het vir die eerste keer, het dit alreeds daar gehang.

Was dit nog voor die vergadering begin het? -- Terwyl ek alreeds daar binne was, het ek eers gesien dat daar 'n banier is.

Was dit voor die vergadering begin het? -- Dit was in die begin van die vergadering.

Voor hy begin het? -- Ja, dit is terwyl die vergadering besig was om in aanvang te neem.

Wat was besig om te gebeur daar? -- Terwyl ons nog gesing het met die oog daarop om die vergadering te open.

Ken u 'n persoon met die naam van Mokgema? -- Ek ken baie Mokgemas.

HOF : Wat van sy eerste naam?

MNR. FICK : Ek het net die van.

HOF : U kan Mothofela probeer?

MNR. FICK : Ken u 'n persoon met die naam van Mothofela? -- Die polisieman? Ja, ek ken 'n polisieman.

Het niemand terwyl die vergadering aan die gang was na die begin van die vergadering hierdie banier - ingekom en hierdie banier daar gaan sit teen die preekstoel nie? -- Ek het nie gesien wie die persoon is wat dit daar opgehang

het/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

het nie. Ek het net daarvan bewus geword terwyl dit alreeds daar gehang het.

Hoekom ek vir u vra is, beskuldigde nr. 3 het in hierdie hof getuig dat hierdie banier is na die aanvang van die vergadering teen die preekstoel aangebring deur die man met die naam van Mokgema en Nozipho, ŉ vrou? -- Nee, ek weet nie.

Ek stel dit aan u, hierdie banier wat daar in die saal was het nie die woorde opgehad in swart wat u gesê het "Asinamali Ha re na chelete" nie, maar wel die woorde "Away with councillors. No more rent hikes." -- Nee, bedoel u dit wat ek nou net gesê het ek daar gelees het "Asinamali. Ha re na chelete" is dit u vertolking daarvan?

Nee, ek stel aan u, daar was ŉ banier op hierdie vergadering. Sy woorde was "Away with councillors. No more rent hikes"? -- Dit wat ek met my eie oë gesien het was geskryf "Asinamali. Ha re na chelete." Dit wat u van praat, weet ek nie van nie.

Het enigiemand op hierdie vergadering van 19 Augustus 1984 verduidelik aan die mense hoe het dit gekom dat hierdie vergadering van 19 Augustus 1984 gehou word? -- Ek het mos hier gesê na die vergadering wat geopen was, het die predikant aan ons verduidelik hoe dit gekom het.

Wat het die predikant aan u verduidelik hoe het dit gekom? -- Wat hy gesê het is dat die vergadering is daar gehou op versoek van sy kerkraad en die versoek van die inwoners dat die vergadering daar in hierdie kerkgebou gehou moet word aangaande die kwessie van die huurgelde.

Het beskuldgide nr. 3 vir die vergadering gesê dit is op versoek van sy kerkraad en die inwoners? -- Ja.

Het beskuldigde nr. 3 gesê watter inwoners verwys hy

na/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

na? -- Ja, hy het gesê veral die pensioenarisse. Dit is die mense wat gevra het wat nie meer die huurgelde kan bekostig nie.

Het beskuldigde nr. 3 melding gemaak van ander mense wat saam met hom hierdie vergaderings hou? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

Want u sien, beskuldigde nr. 3 beweer in volume 25 op bladsy 1 189 tot 90 dat hy het aan die mense teenwoordig verduidelik hoekom hy, Hlubi en Myeza besluit het om die vergaderings te hou? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie. Ek weet nie.

U sê dan nadat beskuldigde nr. 3 gelees het en gebid het, het hy gepraat en was hy ook die voorsitter van hierdie vergadering verder of wat het gebeur? -- Aan die begin het ek dit wel so aanvaar dat hy die voorsitter was, want hy het gebid, uit die Bybel gelees en toe verder verduidelik van wat hy gelees het uit die Bybel uit en gepreek daaromtrent. Eers daarna het hy toe begin verduidelik waaroor die vergadering gaan.

Was daar ŉ ander voorsitter of ŉ mede-voorsitter op hierdie vergadering? -- Ja, ek het hom gesien opstaan. Daar was.

Het u hom geken? -- Glad nie.

Was die ŉ ou man, jong man? -- Dit is ŉ jong man.

<u>HOF</u> : Hoe oud is ŉ jong man? -- Tussen 26 en 30 jaar oud.

<u>MNR. FICK</u> : U sê daar is verwys na die resolusies wat op die vorige vergadering aanvaar is. Na watter resolusies is verwys? -- Dat ons volstaan met die resolusie van dat die verhoging van R5,90 nie betaal word nie. In plaas daarvan betaal ons die normale huur sonder verhoging.

Is/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Is daar enige ander resolusie nog gelees? -- Wat verder daar bespreek was, was aangaande hierdie papiere wat geteken moet word.

Nee, maar wat is die resolusie? Hoe het die resolusie gegaan oor die papiere wat geteken word? Hoe is dit uitgelees? -- Wat gesê was is dat mense sal dit moet teken in groot getalle, maar mense moet nie verplig word om dit te doen nie. ŉ Mens moet sy eie diskresie gebruik, eie wil om dit te doen.

Is dit wat gelees is as ŉ besluit van die vergadering van 12 Augustus 1984? -- Toe dit daar genoem was, het ek so verstaan.

Is dit al resolusies wat gelees was as resolusies van die vergadering van 12 Augustus? -- Ja, dit is al wat daar gelees is. Ek weet nie van ander nie. Dit kan miskien wees.

Nadat hierdie resolusies gelees is, wie het eerste gepraat? -- Mnr. Manthata.

Hoe goed het u vir beskuldigde nr. 3 geken ten tyde van die vergadering van 19 Augustus? -- Wie is beskuldigde nr. 3 nou weer?

Die priester, die eerwaarde?-- Hy werk daar tussen ons. Ek ken hom.

Toe beskuldigde nr. 16, mnr. Manthata nou praat, het u nie opgestaan en na die man toe gegaan, beskuldigde nr. 3 wat u ken en gesê "Luister, kyk, ek het ŉ versoek, hier is mense wat sê hulle verstaan nie, mag ek maar die toespraak vertolk" nie? -- Nee, ek het hom nie genader nie.

Maar hoekom nie? Dit is tog die normale ding wat ŉ mens verwag? -- Dit is omdat ek nie belang gestel het om te tolk nie.

Nee/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Nee, nee, nee. U het getolk op die vergadering. Kyk, dit is wat u nou sê.

HOF : Is daar getuienis dat hy aangewys is as 'n tolk? Nie wat ek kan onthou nie.

MNR. FICK : Nee, daar is nie.

HOF : As daar nie sulke getuienis is nie, waarheen lei die kruisverhoor?

MNR. FICK : Net om geloofwaardigheid. Dit is al. Ek sal nie verder daarop ingaan nie. U sê in elk geval die tolkwerk wat u gedoen het, het u gedoen op versoek van die mense daar by of in die vergadering? -- Ja, die mense wat naby my was het die versoek gerig en gesê ek moet hulle help en tolk. Dit was nie op my eie nie.

U moes dit tolk na Sotho. Is dit reg? Was dit die versoek gewees? Van Sotho na Zoeloe toe? -- Ja.

Toe u nou later tolk vir die ander spreker, toe tolk u sy Xhosa na Sotho toe? -- Ja.

Waarom doen u dit? U is dan toe die vorige spreker Sotho gepraat het, gesê deur die mense wat u vra om te tolk hulle verstaan nie Sotho nie. Nou gaan u weer en u tolk na Sotho toe wat hulle nie verstaan nie? -- Dit is reg. Toe ek gaan sit het na die eerste vertolking van wat ek gedoen het, het Baleka toe Xhosa gebesig en hierdie ander mense nou wat goed Sotho gehoor het op daardie stadium wat ek Zoeloe tolk, het toe dus gevra dat ek weer moet help want hulle verstaan nie Xhosa nie.

Ons het nie nodig om lank hierop te staan nie, maar al wat ek nie verstaan nie is, die spreker praat Sotho, beskuldigde nr. 16. Die mense sê "Ons verstaan hom nie." U tolk sy Sotho na Zoeloe toe. Dieselfde mense sê u in u

hoofgetuienis/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

hoofgetuienis of kom vra u toe die volgende spreker Xhosa praat u moet dit vertolk. Nou vertolk u dit weer in Sotho, die taal wat hierdie mense aanvanklik gesê het hulle verstaan nie. -- Nee, daar is Sothosprekende persone daar wat nie Xhosa verstaan nie. Dit is die mense wat versoek het dat ek dit van Xhosa na Sotho moet tolk sodat hulle kan volg wat die man sê.

Ek stel net oor hierdie aspek laastens aan u, dit is nie u getuienis-in-hoof nie. U het gesê dit is dieselfde mense wat my weer gevra het ek moet tolk? -- Nee, nee, as ek praat van dieselfde mense, praat ek van al die mense teenwoordig in die kerkgebou by die vergadering.

Nie die mense wat daar om u gesit het nie? -- As ek praat van die mense wat by my was, praat ek nie net van die mense wat onmiddellik naby my was nie. Ek praat van al die mense wat saam met my daar onder gesit het.

U sê vir die hof dat beskuldigde nr. 16 het ŉ nota gehad. Wat se papier was dit wat hy gehad het? -- Wat se papier dit was, weet ek nie. Al wat ek kan sê is hy het ŉ papier in sy hand gehad. Tydens sy toespraak het hy af en toe na die papier gekyk. Wat daar geskryf was, het ek nie gesien nie.

Het hy die papier oop in sy hand gehou? Was dit oopgerol? -- Ja.

Ja wat nou? Was hy oopgerol, dan het hy hom oopgemaak en gekyk af en toe of was hy heeltyd oop gewees? -- Nee, nee, nie opgerol nie, ook nie opgevou nie. Dit was net oop gewees.

Ek dink die getuie wat voor u hier gestaan het het vir die hof gesê dit was ŉ opgerolde papier wat hy in sy hand gehad het en die ding was toe, hy het hom nooit oopgemaak

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

en na hom gekyk nie? -- Ek weet nie hoekom sy so sê nie. Dit is volgens haar waarnemings. Volgens my was daardie papier oop gewees.

Beskuldigde nr. 16, toe hy met sy toespraak begin het, het hy die vergadering gegroet? -- Ek kan nie meer onthou nie.

Het hy nie geskreeu "Amandla" en toe skreeu die gehoor "Ngawethu" nie? -- Eers op die stadium wat hy gaan sit het, het dit gebeur.

En beskuldigde nr. 1, die man ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Sê net vir my, hierdie "Amandla" storie, gebruik julle in Inkatha "Amandla"? -- O, ja, baie.

Wanneer gebruik 'n mens dit? -- As die hoof van ons daar 'n toespraak maak, tydens sy toespraak gebruik ons dit.

As ander mense toesprake maak? -- Dieselfde geld vir hulle ook.

Elke man wat praat se "Amandla" en die gehoor se "Ngawethu"? -- Ja, miskien as ek klaar gepraat het, dan skreeu ek "Amandla" en dan sal die gehoor antwoord "Ngawethu."

Wat beteken dit nou? -- Dit beteken ons moet verenig. Dan sal ons krag hê.

Behalwe by politieke byeenkomste, waar elders hoor 'n mens dit? -- Ek het hieraan gewoond geraak dat dit gebruik word by ons vergaderings van Inkatha. Dit is waar ek gewoond geraak het daaraan.

Net by Inkatha? -- Ja, dit is waar ek gewoond geraak het aan hierdie.

As u nou sê gewoond geraak, beteken dit dit is waar u dit die eerste keer gehoor het of beteken dit dat dit al plek is waar u dit hoor? -- Ek hoor dit nou baie by verskillende

plekke/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

plekke. Selfs by die werk word dit ook nou daar gesê.

Ja-nee, maar nou leef ons in 'n snaakse tyd. Ek praat nou van 1984 en voor dit? -- In daardie tyd het ek dit net by Inkatha gehoor.

GETUIE STAAN AF.

HOF VERDAAG TOT 10 FEBRUARIE 1988.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.